STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL XV-XVII
(XXVII-XXIX)
2024-2026

STUDIES AND RESEARCHES
IN
N U M I S M A T I C S

ÉTUDES ET RECHERCHES
DE
N U M I S M A T I Q U E

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL XV-XVII (XXVII-XXIX)

2024-2026

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI

2026

COMITETUL DE REDACȚIE

AUREL VÎLCU, redactor responsabil
THEODOR ISVORANU, redactor responsabil adjunct
MARIUS BLASKÓ, MIHAI DIMA, EMANUEL VIOREL PETAC,
DAN PÎRVULESCU şi GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, membri

COLEGIUL DE REDACȚIE

RADU ARDEVAN; ANA BOLDUREANU; IONEL CÂNDEA, m.c. al Academiei Române; GABRIEL CUSTUREA; GEORGES DEPEYROT; CONSTANTIN C. PETOLESCU, m.c. al Academiei Române; acad. VICTOR SPINEI

DANA COSTIN, redactor

ADRIAN MIRCEA DOBRE, redactor Editura Academiei Române

OFELIA COȘMAN, tehnoredactor

Orice comandă va fi adresată la:
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, Bucureşti, România: Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444, e-mail: edacad@ear.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., str. Ziduri vii, nr. 5, bl. B 18, scara 1, apartament 44, sector 1, Bucureşti, tel. 4021-3124801, e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro

S.C. ORION PRESS IMPEX S.R.L., str. Băiculeşti, nr. 23, bl. E9, scara D , ap. 147, camera 1, sector 1, Bucureşti, tel. 4021-2106787, e-mail: office@orionpress.ro

S.C. CRIS MEDIA PRESS S.R.L., bld. Gheorghe Duca, nr. 10-22, sector 1, Bucureşti, tel. 0722.333.405, e-mail: office.crismedia@gmail.com

S.C. DEREX COM S.R.L., Aleea Țebea, nr. 2B, sector 4, București, tel. 0726258546, e-mail: derex_com@yahoo.com

S.C. SORIRORI SOLUTIONS S.R.L., bd. Republicii, nr. 25, Târgu Jiu, cod poştal 210152, județul Gorj, tel. 004 0765 262 077, 004 0765 166 433, e-mail: sorin.costreie@sorirori.ro, rosana.guta@sorirori.ro

S.C. TOP SEVEN BEST S.R.L., str. Morii, nr. 41, Clinceni, jud. Ilfov, tel. 0787 818 706, e-mail: office@abonamente-presa.ro

Adresa redacției:
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str Henri Coandă nr. 11, 010667 Bucureşti, Tel./Fax 4021 212 88 62, E-mail : redactie_iab@yahoo.com; aurelvilcu@yahoo.com

© 2026, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
www.ear.ro

Sumar – Sommaire

I. STUDII ŞI CERCETĂRI – ÉTUDES ET RECHERCHES

A. NUMISMATICĂ – NUMISMATIQUE

AUREL VÎLCU, Monede olbiene din secolul al V-lea a. Chr. descoperite la Histria – Olbian coins from the 5th century BC discovered at Histria 7

MIHAI DIMA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Monede histriene de argint din tezaurul de la Enisala (com. Sarichioi, jud. Tulcea) – Silver coins of Istros from the Enisala hoard (Sarichioi commune, Tulcea County) 13

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, ADAM RABINOWITZ, New Greek, Macedonian and Roman coin discoveries from the "Platou Est" sector at Histria (Romania) 23

IONUȚ BADEA, O colecție particulară de monede emise de cetatea Histria – Coins of Istros (Histria) from a private collection 49

ANA-MARIA BALTĂ, Noi considerații asupra monedelor cu revers tip poartă de oraș din Moesia Inferior emise în timpul lui Gordian al III-lea (238-244) – New considerations on the coins with city-gate reverse issued in Moesia Inferior during the reign of Gordian III (AD 238-244) 63

EUGEN NICOLAE, Despre ornamentul islamic „nodul fericirii" și originea puterii sale apotropaice 75

EUGEN NICOLAE, „Sindromul Poienești". Un bilanț moldovenesc și perspectiva unui dosar muntenesc 87

LILIA DERGACIOVA, An extraordinary hoard from the first quarter of the 15th century. Contributions to the Moldavian currency system during the reign of Alexander I (1399/1400-1432). With an appendix by ROMAN CROITOR, Sturgeons in medieval Moldova 101

B. METROLOGIE – MÉTROLOGIE

GABRIEL CUSTUREA, Ponduri antice descoperite în Dobrogea – Ancient weights discovered in Dobruja 129

II. DISCUŢII ŞI NOTE – DISCUSSIONS ET NOTES

ANA-MARIA BALTĂ, IONUȚ BADEA, Un lot de monede emise de cetatea Nicopolis ad Istrum între 193 și 222 p. Chr. – An assemblage of coins struck by Nicopolis ad Istrum between AD 193 and 222 133

DOREL BĂLĂIȚĂ, Jetoanele societăţii anonime miniere „Lignitul" – The tokens issued by the "Lignitul" mining joint-stock company 139

III. DESCOPERIRI MONETARE – DÉCOUVERTES MONÉTAIRES

THEODOR ISVORANU, SEBASTIAN MATEI, Tezaurul de denari romani republicani descoperit la Săsenii pe Vale, jud. Buzău – The hoard of Roman Republican denarii discovered at Săsenii pe Vale, Buzău County 151

MIHAI DIMA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Un tezaur monetar de la mijlocul secolului al II-lea p. Chr. descoperit la Durostorum – A coin hoard from the middle of the 2nd century A.D. found at Durostorum 163
MIHAI DIMA, ALIN FRÎNCULEASA, Monede romane descoperite la Urlați, jud. Prahova – Roman coins found in Urlaţi, Prahova County..... 177
MARIUS BLASKÓ, Monedele ungureşti din necropola medievală de la Buftea-La Cârna/Mănești (secolele XIV – XVII) – Hungarian coins from the medieval necropolis at Buftea-La Cârna/Mănești (14th – 17th centuries)..... 189
VIOREL M. BUTNARIU, Tezaurul monetar descoperit la Târgu Ocna – „Dealul Cândea". Addenda et corrigenda – The coin hoard discovered at Târgu Ocna – „Dealul Cândea". Addenda et corrigenda..... 199

IV. NECROLOG – NÉCROLOGIE

ANA BOLDUREANU, *In memoriam* Eugen Nicolae..... 213

ABREVIERI – ABBRÉVIATIONS 227

Despre ornamentul islamic „nodul fericirii” și originea puterii sale apotropaice[*]

Eugen NICOLAE[**]

Am să vă vorbesc despre un ornament cu care am avut de-a face încă de la începutul carierei mele, pe care l-am înțeles foarte greu, nu știu dacă am reușit [până] în ziua de astăzi, dar am să vă împărtășesc această experiență de decenii.

Tema discuției noastre este ornamentul islamic, numit în lucrările de numismatică „nodul fericirii” (engl. *knot of bliss*) sau, după aspectul său, „nodul cordiform”[1]; unii i-ar putea spune și-n formă de covrig și n-ar greși... În fapt însă, el este foarte rar numit în [vreun fel] în lucrările scrise de orientaliști sau colecționari specializați, deoarece aceștia preferă să ofere drept ilustrație desene ale tipurilor sau

---

[*] *Despre ornamentul islamic „nodul fericirii” și originea puterii sale apotropaice* este ultima comunicare susținută de Eugen Nicolae, pe 26 septembrie 2024, la Muzeul Naţional de Artă al României, cu ocazia Sesiunii anuale de comunicări ştiinţifice, „Date noi în cercetarea artei medievale şi premoderne din Ţările Române”, ediţia a XX-a, 26–27 septembrie 2024. Emanuela Cernea (Muzeul Național de Artă al României), organizatoare a manifestării și doctorandă pe atunci a lui Eugen Nicolae, a avut ideea de a înregistra atunci această comunicare și de a o transcrie pentru a o transforma într-o contribuție destinată prezentului volum. Demersului i s-a alăturat Oana Damian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”). Actualul document preia prezentarea realizată în programul PowerPoint, conținând text și ilustrație, cu adăugarea comentariilor comunicatorului. S-a încercat atât redarea acurată a conținutului prezentării științifice, cât și păstrarea oralității acesteia, cu îndreptarea și completarea inerentelor mici deficiențe ale exprimării verbale și adăugiri marcate între paranteze drepte. Ilustrația folosită, cu explicațiile aferente, a fost preluată din prezentare, completându-se, în măsura posibilităților, sursele acesteia, cu sprijinul special al doamnei Ana Boldureanu. Au fost operate unele completări pe baza bibliografiei de specialitate, marcate prin note de subsol. Persoanele implicate în îngrijirea textului acestei contribuții adresează mulțumiri doamnei Veronica Nicolae (nota redacției).

[**] Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Bucureşti; eugenicolae@yahoo.com.

[1] Pentru referiri la această problematică, vezi Boldureanu, Nicolae 2023, p. 31–33, 40–41, precum și, cu precădere, încheierile de la p. 174 din volumul privitor la descoperirile de la Costești, raionul Ialoveni, Republica Moldova: „Au fost înaintate noi idei referitoare la reprezentarea vulturului bicefal pe emisiunile de cupru din epoca lui Canibek. Motivul așa-zisului vultur bicefal este frecvent utilizat în epocă în Orientul Apropiat, unde se suprapune cu reprezentări astrologice, precum dragonul eclipselor (a opta planetă) și zodia Gemenilor. Stilizarea specifică a vulturului bicefal pe majoritatea monedelor giucide bătute în Crimeea este influențată de reprezentarea dragonului duplicat atât prin forma capetelor, care sunt, mai degrabă, serpentifome decât aviforme, cât și prin plasarea lor într-un nod cordiform, amintind încolăcirea corpului sau cozii dragonului. Asemenea îmbinări vizuale și simbolice sunt evidente în unele reprezentări din Orient, pe care vulturul bicefal este, de fapt, o imagine a două ființe înaripate adosate, cu coada comună încolăcită similar celei a dragonului și cu câte un cap uman în profil, în dreptul piepturilor și al aripilor (deci adosate, la rândul lor), amintind reprezentarea zodiei Gemenilor, zodia în care capul dragonului eclipselor are cea mai mare influență. Cel mai adesea, dragonul este redus simbolic la nodul cordiform pe monedele islamice. Și pe emisiunile de argint ale Orașului Nou (Orheiul Vechi), nodul cordiform este utilizat în multe variante și în diferite poziții și formează „coada”/finalul cuvântului *al-mahrusa*, a cărui semnificație („bine păzit”) o întărește”.

SCN, s.n., XV-XVII (XXVII-XXIX), Bucureşti, 2026, p. 75-86.

pieselor și consideră că cititorii interesați ar trebui să se descurce ușor cu particularitățile legendei, și ele, de obicei neexplicate, și, cu atât mai mult, cu eventualele ornamente. De aici și dificultatea de a consulta asemenea lucrări dacă nu cunoști materialul și, eventual, caracterele arabe.

Confruntat încă de la începutul carierei mele cu un material numismatic islamic foarte variat, în bună parte necunoscut determinatoarelor, a trebuit să definesc tipuri și variante, semnalând prezența și forma unor ornamente și poziția lor în legendele monedelor, între care nodul cordiform apare cel mai frecvent.

Motivul apare cel mai frecvent în epoca clasică [a civilizației islamice] în structura unor cartușe ornamentale, în care se înscrie legenda, de obicei duplicat, în traseul unor litere arabe desfăcute larg pe orizontală, dintre care unele sunt și ele duplicate. Motivul apare singur, dar adesea cu cele două linii din interior ieșind în afară într-o formă stilizată, asemănătoare cu cea a frunzelor *rumi* (derivate din semipalmete), dar și câteodată dublu sau amplificat. În vremurile mai recente, el este folosit, de regulă, separat de litere sau alte ornamente, căpătând deci statutul unui motiv autonom.

Pe monedele Hoardei de Aur este prezent relativ timpuriu, spre finalul secolului al XIII-lea, coexistând un timp cu reprezentări înrudite cu cele din care provine. Pe monedele otomane apare abia în perioada războiului civil de după moartea lui Bayezid I, deci după anul 1402, reprezentările înrudite cu cele din care provine fiind foarte rare și dispărând cu totul la sfârșitul secolului al XVI-lea, cu siguranță sub presiunea ulemalelor ostile artei figurative.

De fapt, acest decor este rezultatul presiunilor teologilor musulmani [ulemalelor] pentru a se respecta prevederile Coranului de a nu exista artă figurativă. Au reușit în cele din urmă...

Pe emisiunile otomane din atelierele europene, inclusiv din capitală, de la (Constantinopol) – Istanbul, apare rar, în contrast – și o să avem imediat un exemplu ca să vă conving – cu exuberanța emisiunilor din spațiul în care motivul s-a format, dominat în secolele XII-XIV de dinastiile turcice, care au încurajat

Emisiuni de aur de la Selim II (1566–1574), bătute la Haleb și Kostantiniye (după Atom Damali Bilhan Akçaşar, *Osmanlı sikkeleri tarihi. History of ottoman coins, Sultan Selim II, Sultan Murad III*, vol. 3, Ankara, 2011).

arhitectura și artele figurative: Anatolia de Est, Siria și nordul Irakului. Acele dinastii au avut o înclinație spre astrologie și divinație, la fel ca și ordinele de sufii[2], aflate acum în perioada de maximă afirmare în lumea islamică, ceea ce explică puternica încărcătură magică a motivului.

Apropo de [ceea] ce am spus, deci diferența stilistică între atelierele otomane din zona în care motivul s-a format și celelalte, inclusiv capitala, aveți aici o monedă de aur de la Alep, în care vedeți că acel covrig, ornament cordiform simplu, apare oriunde este loc în câmp, de vreo 11 ori, de aceea am spus exuberanța din zona de origine și, tot din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, contemporană, o emisiune din capitala Constantinopol, în care [motivul] nu apare nicăieri, deși sunt emisiunile aceluiași sultan.

S-au păstrat până în vremea noastră câteva construcții monumentale din spațiul și epoca pe care le-am menționat, pe care apar reliefuri cu dragoni, câteodată înaripați, cu corpul și coada formând noduri cordiforme. Se consideră că este vorba despre dragonul celest al eclipselor (considerat a opta planetă, de fapt invizibilă, dar figurată sub această formă în arta epocii), numit *al-Jawzahar*, adesea reprezentat și pe obiecte de metal sau pe alte piese.

Aveți aici un exemplu elocvent. Este un detaliu al decorului unui bazin din aliaj de cupru al atabegului de Mosul, Badr ad-Din Lulu, din prima jumătate și mijlocul secolului al XIII-lea. Observați în stânga și în dreapta dragonii încolăciți, amenințând cele două corpuri luminoase, Soarele și Luna, reprezentate în formă umană.

Dragoni încolăciţi amenințând cele două corpuri luminoase, soarele şi luna, reprezentate în formă umană. Detaliu al decorului unui bazin, din aliaj de cupru incrustat cu argint, aparţinând atabegului de Mosul, Badr ad-Din Lulu (1222–1259) (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 32, fig. 2).

Mai spectaculos, o pereche de dragoni bicefali înlănțuiți[3], un relief pe așa-zisa Poartă a Șerpilor (Bāb al-Hayyāt), din citadela de la Alep, datată 1209–1210.

---

[2] Practicante ale sufismului, curent anticlerical și ascetic, caracteristic misticii islamice începând din secolul al VIII-lea, răspândit mai ales în Persia.

[3] Vezi și S. Kuehn, *The dragon in transcultural skies: its celestial aspect in the Medieval Islamic world*, în N. Gutschow, K. Weiler (eds.), *Spirits in transcultura skies: Auspicious and protective spirits in artefacts and architecture between East and West*, Heidelberg, 2015.

Pereche de dragoni bicefali înlănţuiţi. Relief pe aşa-zisa Poartă a Şerpilor (Bāb al-Hayyāt), citadela de la Alep, circa 1209–1210 (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 31, fig. 1).

Doi dragoni înaripaţi afrontaţi ameninţând o figură umană şezând (soarele). Relief pe aşa-zisa Poartă a Talismanelor (Bāb al-Tilasm, Bagdad) (după https://library.si.edu/digital-library/book/archayologische3sarr = R. Ettinghausen, O. Grabar, *The art and architecture of Islam 650–1250*, New York, 1987, reprint 1994).

La fel de spectaculos, doi dragoni înaripați afrontați amenințând o figură umană șezând, figura umană reprezentând soarele, relief pe așa-zisa Poartă a Talismanelor (Bāb al-Tilasm), la Bagdad.

Aici aveți doi dragoni afrontați înlănțuiți (nod cordiform amplificat), pe un vas sferoconic din Hoarda de Aur.

Pentru cei care nu știu, e o discuție veche și destul de aprigă în legătură cu rostul acestor vase sferoconice. Sunt mai multe teorii, niciuna acceptată integral. Una în care eu cred este că erau niște vase pentru practicile magice, dacă vreți, de intrare în transă ale sufiilor și așa s-ar explica prezența acestor dragoni celești pe vasul sferoconic. S-au găsit multe vase sferoconice și în România [mai ales în nordul Dobrogei, la Isaccea], dar foarte multe în Basarabia, din epoca Hoardei de Aur.

Aici o piesă care face parte dintr-o serie; era comun ca pe porțile din Orient, din perioada aceea, pentru a bate la ușă, să fie [folosite] piese cu dragoni dubli înaripați, de multe ori cu un disc în centru, reprezentând, la fel, unul dintre cele două corpuri cerești amenințate.

Și aici, și mai frumos prin abilitatea compoziției, pentru că e vorba de dragoni înaripați care sunt în același timp și afrontați și adosați, [reprezentați] cu aceleași încolăciri specifice, pe baza unui sfeșnic din secolul al XIII-lea din Irak, și care aparține colecției de la Metropolitan Museum of Art din New York.

Dragoni înaripaţi afrontaţi-adosaţi, pe baza unui sfeşnic, Irak, secolul al XIII-lea. Metropolitan Museum of Art, New York (după https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444561).

Doi dragoni afrontaţi înlănţuiţi (nod cordiform amplificat). Vas sferoconic, Hoarda de Aur (State Historical Museum, Moscow – *Turkic Peoples of the Steppe*).

Doi dragoni dubli înaripaţi. Ciocan de uşă selgiukid. Muzeul de Artă Islamică, Istanbul (după https://davidmus.dk/kunst-fra-islams-verden/metal-vaben-og-smykker/item/187 sau Dr. Z. Kenan Bilici, Bronze door-knockers of Cizre Great Mosque. A New Example http://www.transoxiana.org/Eran/Articles/bilici.html).

Deoarece dinastiile turcice, deși trecute la Islam, păstrează interesul pentru vechile lor credințe și sunt receptive și la moștenirea pre-islamică locală, preluată prin sasanizi, motivul variază mult prin hibridizare, adică [prin] combinarea cu alte motive, cum ar fi elemente din zodiac, deci tot celeste; Gemenii, zodia când se credea că dragonul, de fapt capul acestuia, are cea mai mare influență, dragonul chinezesc (care se combină cu acesta și care e, de regulă, înaripat), vulturul (cunoscut de vechii turci drept ghid al sufletului către ceruri, deci iarăși o combinație care trimite la cer) sau lei, centauri și alte ființe, aparținând sau nu zodiacului, care capătă coadă sau aripi, terminate în cap de dragon. Nodul cordiform poartă deci și puterea apotropaică a unor asemenea reprezentări hibride.

Aveți aici, sper că destul de convingător, un exemplu; jos este zodia Gemenilor, pe o piesă a dinastiei artukide, secolul al XIII-lea, [de] la Diyarbakir, Amid se numește astăzi localitatea, iar deasupra, o reprezentare hibridizată, pare un vultur bicefal, dar, de fapt, sunt doi dragoni adosați, combinați cu imaginea de vultur bicefal, în timp ce aripile sunt Gemenii, deci au figură umană, e reprezentarea zodiei Gemenilor. Avem în același simbol vulturul, care conduce sufletele la ceruri, cei doi dragoni, care aduc noroc, pentru că ei astupă lumina, dar o [și] scuipă înapoi, o eliberează, și Gemenii.

Vultur bicefal/dragon duplicat și Gemenii pe monede artukide de cupru, bătute la Amid, secolul al XIII-lea, pentru Nasir ad-Din Mahmud (1201–1222) (după Zeno#165602 = Boldureanu, Nicolae 2023, p. 40, fig. 6).

Gemenii pe o monedă artukidă de cupru, bătută la Amid și Hisn Kayfa pentru Qutb al-Din Sukman II (581–597 AH (după Zeno#17910, https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=17910&cat=26805&ppuser=&sortby=d&way=desc).

Un alt exemplu elocvent, de data aceasta pe o ţesătură, de motiv hibrid, [ales] pentru a vă convinge că există o alunecare între vulturi şi dragoni, la prima vedere; motivul dominant este vulturul bicefal, dar vedeţi că aripile se prelungesc în capete de dragon, care sunt afrontate jos, pe o piesă tot din epoca selgiukidă din Anatolia.

Mai spectaculos în privinţa compoziţiei, tot din Anatolia, [este] un fragment textil, o reconstituire din secolul al XIII-lea. Aici hibridizarea nu e completă, adică fiecare element poate fi recunoscut: vulturul bicefal este flancat de doi lei, vedeţi jos, stânga-dreapta, dar nu sunt nişte lei obişnuiţi, au coada terminată în cap de dragon şi există o confruntare cu capul leului, totul înconjurat de doi dragoni bicefali, afrontaţi, [adică] a opta planetă, cum am spus, *al-Jawzahar*.

În fine, revenind la monede, pentru că de aici am pornit, aveţi aici un cartuş cu doi dragoni afrontaţi, pe aversul unei monede de bronz, bătută la Hasankeyf, pentru Fakhr al-Din Kara Aslan, în secolul al XII-lea.

Cartuş cu doi dragoni afrontaţi pe aversul unei monede de bronz, bătută la Hasankeyf, pentru Fakhr ad-Din Kara Aslan (1148–1174) (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 33, fig. 3).

Dacă pe monumente și pe obiectele de metal și pe textile reprezentările sunt clare, spațiul mic de pe monede a făcut ca ele să fie simplificate și cele hibride să nu fie câteodată identificate de numismați. Spre exemplu, dragonii afrontați de pe unele emisiuni ale Hoardei de Aur au fost descrișI

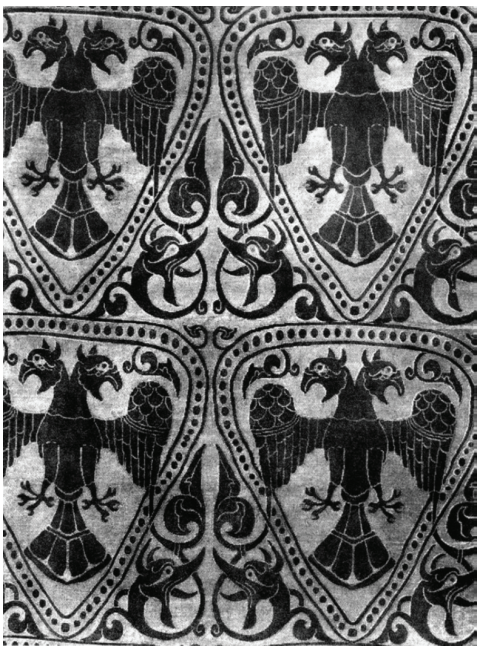

Motiv hibrid: vulturi bicefali cu aripile prelungite şi terminate în cap de dragon. Detaliu de pe un fragment textil selgiukid, Anatolia (după enciklopedija.hr).

Vultur bicefal flancat de doi lei cu coada terminată în cap de dragon, totul înconjurat de doi dragoni bicefali afrontați (a opta planetă: *al-Jawzahar*). Reconstituirea unui motiv de pe un fragment textil, Anatolia, secolul al XIII-lea (după https://www.hubert-herald.nl/TwoHeadedEagle_bestanden/image088.jpg).

ca „păsări”, fără nicio explicație (e vorba, evident, însă tot de dragoni afrontaţi, preluaţi din Orient, ca şi alte motive preluate în Hoarda de Aur), iar în [cazul celor] adosați, foarte schematizați, a fost recunoscut numai un element al hibridizării, vulturul, în consecință fiind numiți vulturi bicefali.

Doi dragoni afrontaţi pe o monedă giucidă de cupru bătută la Orda, descoperită la Selitrennoe (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 41, fig. 7).

Vultur bicefal (dragon duplicat hibridizat) pe monede giucide de cupru bătute în Crimeea pentru Canibek (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 40, fig. 5).

Deci, aici aveţi o monedă de cupru bătută la Orda, la cartierul general al hanului...

În literatura [numismatică] este menţionat tipul cu vultur bicefal. După părerea mea, însă, este un dragon duplicat hibridizat cu aspect de vultur – şi dau imediat şi explicaţia – [prezent] pe monede de cupru bătute în Crimeea, pentru hanul Canibek, deci la mijlocul secolului al XIV-lea.

Ultima situație, deci identificarea [motivului] ca vultur bicefal şi atât, a orientat greșit discuția privind originea și răspândirea vulturului bicefal ca emblemă, lăsând loc ideii că hanii Hoardei de Aur l-ar fi preluat de la Paleologi. Însă vulturul bicefal apare la dinastiile turcice din Orientul Apropiat asiatic înainte de ascensiunea Paleologilor și de acolo l-au preluat Giucizii. Totodată, Paleologii aveau un statut inferior celui al Giucizilor, cel puțin aşa îi vedeau Giucizii, ca o dinastie de rang inferior, deci nu era posibil ca aceștia din urmă să adopte emblema lor, pentru că niciun boier nu adoptă emblema slugilor, e firesc. În schimb, adoptarea unui simbol celest, precum dragonul duplicat al eclipselor, era posibilă şi în consonanță cu [modul] cum se vedeau Giucizii, prin Gengis-Han, coborâtori din ceruri.

Pentru a accepta proveniența nodului cordiform din dragonul eclipselor şi versiunile sale hibridizate,

Nod cordiform, figurat în diferite variante și poziții pe aversul și reversul unor emisiuni de argint ale Orașului Nou (Orheiul Vechi) (după E. Nicolae, *Monedele tătărești din tezaurul de la Săseni, raionul Călărași, Republica Moldova*, în *Simpozion de Numismatică organizat cu ocazia comemorării Sfântului Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1504–2004)*, Chișinău, 29 septembrie – 2 octombrie 2004, București, 2007, nr. 13, p. 184; nr. 31, p. 187; nr. 23, p. 186).

motivul în forma simplă, autonomă, pe care am arătat-o la început, cea mai răspândită, având şi rol de marcă de emisiune monetară, nu poate ajuta. Există însă câteva tipuri monetare, care arată că persoanele care le-au conceput au ales maniera de dispunere cunoscând originea şi semnificaţia motivului şi puterea sa protectoare. Astfel, pe emisiunile de argint ale Oraşului Nou (Orheiul Vechi), din perioada 1363–1369, nodul cordiform, utilizat în multe variante şi în diferite poziţii pe avers, asociat cuvântului Allah, formează pe revers „coada”/partea finală a epitetului numelui oraşului, *al-mahrusa*, amintind deci forma dragonului, cuvânt al cărui înţeles („cel bine păzit”) îl întăreşte. Punând semnul dragonului celest în desfăşurarea lui este evident că este un gest magic.

La otomani, o expresie clară a acestui simbol o reprezintă o emisiune de cupru bătută sub Mehmed al II-lea, la începutul celei de-a doua domnii (1451–1481), de fapt domnia efectivă, la Ayasluk (Efes), care poartă pe fiecare faţă un dragon fără aripi sau picioare, încolăcit în forma nodului cordiform, iarăși dragonul duplicat, dar în această formă.

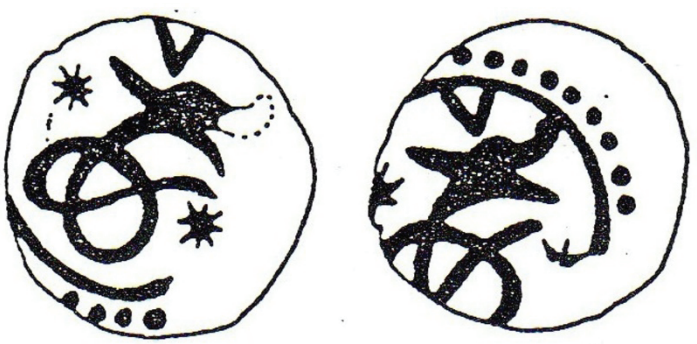

Dragon pe ambele fețe ale unei monede otomane de cupru, bătută la Ayasluk (Efes) pentru Mehmed al II-lea, la începutul celei de-a doua domnii (1451–1481) (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 33, fig. 4).

În aceeaşi epocă, imediat după cucerirea Constantinopolului, se bat piese de argint (aspri) cu aspect special: legenda este inclusă pe revers într-un cartuş dominat de o linie dublă mediană, încheiată cu câte un nod cordiform, sugerând dragonul duplicat al eclipselor. Era un moment de mare glorie şi mi se pare o alegere inspirată după ce au desfiinţat Imperiul Roman de Răsărit/[Imperiul Bizantin].

Cartuş ornamental conținând noduri cordiforme pe reversul unui aspru otoman, bătut la Edirne pentru Mehmed al II-lea, la începutul celei de-a doua domnii (1451–1481) (după E. Nicolae, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451–1512*, Chişinău, 2003, p. 70, tip 855).

Aceeaşi sugestie apare şi pe emisiunile de argint timpurii ale lui Süleyman I (1520–1566), în care nodul cordiform de pe avers (stânga sus) a rezultat din alăturarea părţilor finale ale celor două cuvinte şah din legendă, celelalte două litere fiind desfăşurate median (amintind cei doi dragoni) şi determinând distribuţia restului inscripţiei, totul pentru a accentua triumful otomanilor sub Selim I asupra şahului Iranului.

Soliman Magnificul, la început de domnie, vrând să accentueze victoria extraordinară a lui Selim I în Orient, în special asupra şahului Iranului, adoptă în legende, numai la început – va renunţa după aceea –, cuvântul şah de două ori ca să arate că este superior şahului Iranului şi că e o moştenire de la tatăl său, deci legenda este *sultanul Soliman şah, fiul lui Selim şah* şi această legendă se organizează în funcţie de cele două cuvinte, numai că părţile finale ale cuvintelor, vedeţi în stânga-sus şi jos – am făcut un desen, sper că se înţelege –, sunt deplasate într-un singur loc şi unite şi formează nodul cordiform, în timp ce corpurile cuvintelor şah sunt desenate puţin serpentiform şi încadrează numele sultanului, aşa cum în reprezentările figurate încadrează figura soarelui sau – dacă vreţi – a suveranului. Mie mi se pare evident că gravorul ştia ce face.

„Nodul fericirii" pe un aspru de la sultanul Süleyman I (1520–1566), format din finalele cuvintelor Süleyman şi şah (după aspri de tip B.S. Srećković, *Akches*, volume three, p. 36).

Şi mai elocvent după mine, tot sub Süleyman I (1520–1566), pe reversul unei emisiuni [otomane] de cupru de la Bursa, nodul cordiform este surmontat de două capete aviforme adosate, ansamblul sugerând imaginea unui vultur bicefal / dragon duplicat hibridizat. Aici nodul cordiform – am marcat motivul în dreapta ca să vedeţi – încheie urarea de domnie veşnică, fiind „coada" ultimului cuvânt [*mulkuhu*], ceea ce întăreşte forţa apotropaică a formulei/urării [şi] a reprezentării.

Observațiile privind originea, evoluția și semnificația nodului cordiform pe monede și în arta islamică confirmă necesitatea tratării specifice a studiului unor ornamente considerate de ulemale [ca] nepermise sau nerecomandabile, inclusiv a celor pseudo-cufice și a celor preluate și integrate în repertoriul decorativ al unor popoare din afara spațiului islamic.

Eu nu ştiu dacă v-am convins, dar părerea mea este că acest motiv reprezintă o reminiscenţă a spiritualităţii preislamice, deci este o moştenire din trecutul preislamic din Orientul Apropiat, preluat prin Sasanizi, al căror tron avea figurat pe el planetele şi zodiile – conducătorul Imperiului Sasanid era centrul Universului, înconjurat de planete şi de simbolurile zodiilor –, dar şi din Asia Centrală, pentru că este vorba de această exprimare, explicită, puternică şi contrară recomandărilor Islamului, a dinastiilor

Nod cordiform, ca parte finală a cuvântului *mulkuhu*, surmontat de două capete aviforme adosate (sugerând un vultur bicefal sau un dragon duplicat), pe reversul unei monede otomane de cupru de la Süleyman I (după Boldureanu, Nicolae 2023, p. 41, fig. 8). Detaliu.

turcice timpurii. După aceea însă, sub otomani, sub mameluci, ulemalele au reacţionat, nu s-au mai făcut monumente cu reprezentări figurative, iar pe ţesături, pe ceramică şi pe monede apare cel mult această reprezentare simbolică, sub forma nodului cordiform, care este acceptat pentru că nu mai e [de fapt] o reprezentare figurativă. Dar el [își] păstrează [semnificația] pentru cei care l-au realizat, eventual chiar într-o formă mai puternică, pentru că orice semn magic care este ocultat poate să fie mai puternic decât unul la vedere, şi va dispărea de-abia în epoca modernă. Vedem pe monedele otomane când funcţia lui de marcă monetară e preluată de litere, de marcarea anului domniei şi apoi de alte semne, cum ar fi laleaua sau anumite flori.

Eu consider [, aşadar,] că aceste observaţii, [deoarece], cum v-am spus, mi-au trebuit decenii [de analiză] privind originea, evoluţia şi semnificaţia nodului cordiform pe monede şi în arta islamică, confirmă necesitatea de a trata într-un mod specific studiul unor ornamente considerate de ulemale nepermise sau nerecomandabile, inclusiv cele pseudo-cufice şi cele preluate şi integrate în repertoriul decorativ al unor popoare din afara spaţiului islamic. Și e cazul chiar şi al poporului român, pentru că sunt elemente care, la un moment dat, sunt preluate [de acolo], sigur interpretate şi integrate în sistemul nostru decorativ, dar, pe termen lung, suportă o manieră de transformare specifică decorului oriental şi care nu se întâlneşte în evoluţia decorului din arta europeană.

Vă mulţumesc!

Eu trebuie să mă scuz, [să] vă [mai] dau o explicaţie. Probabil unii ştiu – şi nu îndrăznesc să mă critice – că asemenea noduri sunt şi în arta irlandeză, celtică şi în Tibet, dar eu mă refer strict la zona islamică, de aceea am numit aşa [aceste reprezentări], „nodul islamic al fericirii”, pentru că nu există [sau] eu nu am găsit niciodată studii convingătoare, care să ne spună despre influenţe între zonele acestea foarte îndepărtate, [între care], probabil, nici nu există relaţii, pentru că nu sunt contemporane, şi nu m-am lansat [în ipoteze]. Discuţia mea este strict cantonată la rolul motivului în arta islamică şi l-am urmărit acolo, dar cei specializaţi în arta celtică, irlandeză pot vorbi şi pot găsi alte semnificaţii legate de credinţele de acolo. Nodul în sine are o semnificaţie veche, apropo de nodul gordian şi aşa mai departe, dar eu nu am mers pe un teren de care nu sunt sigur. Nu am o experienţă [în acest sens] şi am avut probleme cu acest decor în a descrie şi a înţelege emisiunile islamice. [Motivul] apare, dispare,

se continuă ... şi am vrut să înţeleg ce-i cu el. Deci, din punctul acesta de vedere, contribuţia mea este mică şi strict delimitată domeniului, dar cred că trebuie să începem [de undeva] şi să avem curaj să ne exprimăm experienţa. Asta e!

BIBLIOGRAFIE

Boldureanu, Nicolae 2023 – A. Boldureanu, E. Nicolae, *Descoperiri monetare islamice*, în A. Boldureanu, L. Dergaciova, E. Nicolae, *Monede și obiecte de metal descoperite la Costești*, *raionul Ialoveni*, Chișinău, 2023, p. 29–51.

Abrevieri

ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AÉ	L'Année épigraphique, Paris
AJN	American Journal of Numismatics, New York
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt
ANS	American Numismatic Society, New York
ARA	Asociația Arhitectură. Restaurare. Arheologie
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iaşi-Bucureşti
BAR, I.S.	*British Archaeological Reports*, *International Series,* Oxford
BAR, S.S.	British Archaeological Reports, Supplementary Series, Oxford
BMC	*Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra: I, *Augustus to Vitellius*, 1923; II, *Vespasian to Domitian*, 1930; III, *Nerva to Hadrian*, 1936; IV, *Antoninus Pius to Commodus*, 1968; V, *Pertinax to Elagabalus*, 1950 (H. Mattingly); VI, *Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, 1962 (R.A.G. Carson)
BSNR	Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti
BIAB	Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare, Sofia
CAB	Cercetări Arheologice în Bucureşti, Bucureşti
CCA	Cronica cercetărilor arheologice din România, Bucureşti
CICSA	Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, București
CIL III	Th. Mommsen (ed.), *Corpus Inscriptionum Latinarum. Vol. 3, Parts 1-2. Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*, Berlin, 1873.
CN	Cercetări Numismatice, Bucureşti
CNA	Cronica Numismatică şi Arheologică, Bucureşti
CNH	L. Réthy, Corpus nummorum Hungariae, I-II, Budapesta, 1899-1907
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique, Paris
Crawford, RRC	M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974
Crawford, RRCH	M.H. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, Londra, 1969
CreştCol	Creşterea Colecţiilor, Biblioteca Academiei Române, Bucureşti
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, Bucureşti, I-XII (1924-1947)
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, Bucureşti (1957-)
DIR	*Documente privind istoria României*
D.J.A.N. Argeş	Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Argeş
DOW-LRC	Ph. Grierson, Melinda Mays, *Catalogue of Late Roman coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. From Arcadius and Honorius to the Accession of Anastasius*, Washington, 1992
DRH	*Documenta Romaniae Historica*, Bucureşti
Herinek	L. Herinek, *Österreichische Münzprägungen von 1740-1969*, Viena, 1970
Huszár	Lajos Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapesta, 1979
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti
IGBulg II	G. Mihailov (ed.), *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*. *Vol. II. Inscriptiones inter Danubium et Haenum repertae*, Sofia, 1958.

SCN, s.n., XV-XVII (XXVII-XXIX), Bucureşti, 2026, p. 227-229.

ISM	*Inscriptiones Scythiae minoris*, I (1983), II (1987), III (1999), IV (2015), V (1980)
JIAI	Journal for Historical and Archaeological Research, Šumen
JNG	Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, München
LRBC	*Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498*, Londra, 1965: I – P.V. Hill, J.P.C. Kent, The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324-346; II – R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346-498*
Martin	F. Martin, *Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia*, Bonn, 1992
MBR	G. Buzdugan, O. Luchian, C.C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Bucureşti, 1977
MCA	Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Piatra-Neamţ
MINAC	Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie, Constanţa
MJIAP	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MNA	Muzeul Naţional de Antichităţi
NC	Numismatic Chronicle, Londra
NK	Numizmatikai Közlöny, Budapesta
NZ	Numismatische Zeitschrift, Viena
Pere	Nuri Pere, *Osmanlılarda madenî paralar*, Istanbul, 1968
Pick	B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 1, Berlin, 1898
Pick-Regling	B. Pick, K. Regling, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 2, Berlin, 1910
Pohl	Artúr Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters, 1300-1540*, Graz-Budapesta, 1982
Preda	C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Bucureşti, 1973
RCAN	Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, Bucureşti
Recueil	W.H. Waddington, E.Babelon, Th. Reinach, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Minéure, I-IV,* Paris, 1904-1912
RÉSEE	Revue des Études Sud-Est Européennes, Bucureşti
RI	Studii, 1948–1952; din 1953, Studii. Revista de Istorie, Bucureşti.
RIC, I	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, I, *Augustus to Vitellius*, Londra, 1923
RIC, I^2	C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, ediţie revăzută, Londra, 1984
RIC, II	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, Londra, 1926
RIC, III	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, Londra, 1930
RIC, IV, 1	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV, 1, *Pertinax to Geta*, Londra, 1968
RIC, V, 2	P.H. Webb, *The Roman Imperial Coinage*, V, 2, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, VI	C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, VI, *From Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)*, Londra, 1967
RIC, VII	P.M. Bruun, *The Roman Imperial Coinage*, VII, *Constantine and Licinius A.D. 313-337)*, Londra, 1966
RIC, VIII	J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, VIII, *The Family of Constantine I A.D. 337-364)*, Londra, 1981
RIC, IX	J.W.E. Pearce, *The Roman Imperial Coinage*, IX, *Valentinian I-Theodosius I*, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, X	J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395-491)*, Londra, 1994
RPC	Roman Provincial Coinage

Ruzicka 1928	Leon Ruzicka, *Inedita aus Moesia Inferior*, Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva, 15, 1928, p. 225-248.
SCBC	*Standard Catalogue of British Coins. Coins of England and the United Kingdom*, 41st Edition, London, 2006
SCIV(A)	Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie), Bucureşti
SCN	Studii şi Cercetări de Numismatică, Bucureşti
SHA	*Scriptores Historiae Augustae*
Simpozion Chişinău 2000	*Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima Unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chişinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2001
Simpozion Chişinău 2001	*Simpozion de Numismatică organizat în memoria martirilor căzuţi la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chişinău, 13-15 mai 2001, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2002
Simpozion Chişinău 2002	*Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la Proclamarea Independenţei României, Chişinău, 24-26 septembrie 2002, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2003
Simpozion Chişinău 2003	*Simpozion de Numismatică dedicat Centenarului Societăţii Numismatice Române (1902-2003), Chişinău, 26-28 noiembrie 2003, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2005
Simpozion Chişinău 2004	*Simpozion de Numismatică, organizat cu ocazia comemorării sfântului Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1504-2004), Chişinău, 29 septembrie-2 octombrie 2004, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2007
SMMIM	Studii şi Materiale de Muzeografie şi Istorie Militară, Bucureşti
SNG	*Sylloge Nummorum Graecorum*: Black Sea - *The British Museum*, IX, 1, *The Black Sea*, Londra, 1993; Rusia - M. G. Abramzon, N. A. Frolova, Ulrike Peter (eds.), *Sylloge Nummorum Graecorum Russland, Staatliches Historisches Museum Moskau: Münzen des Nördlichen Schwarzmeergebietes*, Berlin-Boston, 2019
Woytek	Bernhard Woytek, *Die Reichspragung des Kaisers Traianus (98-117)*, Viena, 2010.